

TANIMI YAPILAMAYAN POSTMODERNİZM

Kemal TİMUR*

ÖZET

(Postmodernizm konusunda şimdiye kadar birçok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Postmodernizmden önce edebî akımlardan: klasisizm, romantizm, parnasizm, sembolizm, kübizm, fütürizm, dadaizm ve sürrealizmden kısaca bahsedilmiştir.

Bir çok kaynak taranarak, postmodernizmin tanım karmaşasıyla ilgili söylenenler üzerinde durulmuştur. Bu konuda şu fikir ve bilim adamlarının görüşlerine baş vurularak yorumlar yapılmıştır. Cengiz Ertem, Gülseli İnal, Zygmunt Bauman, Oya Batum Menteşe, Gürsel Aytaç, Jean François Lyotard, Hasan Büilent Kahraman, Magille, İhab Hasan, Eagleton, Ünsal Okay, Mehmet Ergüven ve Esteinsson.)

İnsanlık medeniyetinin gelişimine göz attığımız zaman bir çok iniş ve çıkışa rastlamamız mümkündür. Günümüzde ise bu iniş ve çıkışların, değişmelerin süratinden, insan onları takip edemez hale gelmiştir. Yeni olan bir şey ancak bir iki gün kalıcı olabiliyor. Sonra insanoğlu, basın-yayın vasıtasıyla, onu yeni olmaktan çıkarıyor. Üçüncü gün ise insan, yeni kavramlar yeni düşünceler arıyor. Daha sonra boşluk ve geçiş sürecinin tamamlanması derken yıllar ve yüzyıllar sürüp gidiyor.

* Dumlupınar Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Arş. Grv.

Onyedinci yüzyıldan bu yana modernizmin şartları altında yaşayan Batı ve ona yakın olan toplumlar, şimdi yani zamanımızda modernizmin güçlerinin tükenmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Modernizmin ne olduğunu ve neler getirdiğini anlamak ve bilmek için çalışırken, postmodern adıyla yeni bir fikir ve düşünce akımı üzerinde konuşulmaya başlanmıştır. Modernizmin tükendiği noktada, sanki onun devamı gibi gözükse fakat çok ayrı görüşlerle hayatı ve fikir dünyasını saran postmodernizmin daha henüz ne olduğu ve neler getirip neler götüreceği belli değildir.

Batı'daki değişme ve gelişmelerin çoğu Rönesansla birlikte onbeşinci yüzyıldan sonra başlamıştır. Bu gelişmeleri bazı akımlar takip etmiştir. Onyedinci yüzyılda Fransa'da Klasisizm akımı başlamış, ancak onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında yerini romantizme bırakmak zorunda kalmıştır. Romantizm akımı da yerini başka bir akım olan realizme terk etmiştir. Bundan sonra kimi birbirine tepki, kimi de birbirini destekleyen sırasıyla; parnasizm, sembolizm, kübizm, fütürizm, dadaizm ve sürrealizm akımları ortaya çıkmış; taraftarları vasıtasıyla savunulmuş ve o doğrultuda fikirler üretilmiştir. Bu akımlardan sembolizm, yirminci yüzyılda hayli rağbet görmüştür. Hatta bu akımın asıl konumuz olan postmodernizmi de etkilediğini Cengiz Ertem bir yazısında şöyle belirtmektedir. "Sembolizm yirminci yüzyıla damgasını vuran güçlü bir edebiyat akımıdır. Kronolojik olarak yaşamını daha yüzyılın başlarında tamamlamış olsa da etkisi sürrealizmi, postmodernizmi de içine alarak günümüzde hala sürmektedir"¹

Batı Modernizm ile hayalleri yıkmaya, herşeyi akla dayandırmaya ve maddî açıdan ilerleyip gelişmeye çalışmıştır. Bu şekilde maddî problemlerini çözmüştür. Bununla beraber duyguya dayanan romantizm ve sembolizm düşünceleri, batı insanını -önceleri- tatmin etmediğinden bunları bırakıp tamamen akıl ve mantık kurallarına dayanan realizm, naturalizm ve modernizmi seçmiştir. Fakat bunlar da batı insanını doyumamıştır. Bu şekilde gençliğini doyuramayan Batı insanı, maddî ve manevî açıdan bir bunalıma düşmüştür. Geriye dönmek istemiş fakat dönememiştir. Çünkü onları daha önce yaşamıştır. Modernizm de doyumamayınca, ne yaptığını bilmez, herşeyi serbestçe yaşamak isteyen, herşeyi yargılayan, herşeye şüpheli bakan, hiçbir kural tanımayan bir gençlik yetişmiştir. İşte bu duruma, yani gençliğin bu yaşantısına bir isim aranmış ve şimdilik buna postmodernizm denmiştir. Belli bir kural ve yaşantısı olmadığından ve çok değişken bir yapıya sahip olduğundan bu kavramın, yani postmodernizmin kesin ve net bir tanımı henüz yapılamamıştır.

Bugün Batı'da sosyologlar, filozoflar, modernizmin tıkanıklığını, ancak postmodernizmin ortaya çıkışından sonra tartışabiliyorlar. Fakat yeteri kadar postmodern şartlarda yaşamamış olan Avrupa, postmodernizmin ne olduğunu çözmeye çalışmakta, bu çabayı gösterirken de hafif bir korku duymaktadır. Batılı düşünürler, postmodern düşüncelerin toplumu sarsmaya başladığı bu dönemde, onu tarif etmenin pek de kolay olmadığını çok iyi bilmektedirler. Çünkü çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Gerçekten de dağınık ve belirsiz yapısından dolayı postmodernizm, filozofları kara kara düşündürmektedir. Değişken bir yapıya sahip olan postmodernizm, modernizmin bütün araçlarını tükettiği yerden ortaya çıkmış ve bir türlü tanımı yapılamamıştır.

¹ Ertem, Cengiz., "Edebiyatta Modern Arayışlar" *Littera Edebiyat Yazıları* C.3, 1992, s. 160

Bu konuda Gülseli İnal bir makalesinde, düşünür Zygmunt Bauman'ın bu konudaki görüşünü şu şekilde dile getirip yorumlamaktadır: “Sosyolog Zygmunt Bauman’a göre postmodernizmi dile getirmek, anlatmak o kadar kolay değil, çünkü kolay dile gelir bir yanı yok, herkese göre değişen bir yapılaşma ve kayma, bünyeleşme gösteriyor.”²

Postmodernizm, kimine göre modern sonrası, kimine göre modernizmin doğduğu bir akım, kimine göre de modernizmden esinlenen şekilde tanımlanmıştır. Bu konuda Öya Batum Mentese de, postmodernizmin tanımını yapmayarak şu yorumları yapmaktadır: “Başlarken kanımca önce elimizdeki sözcüğün ne anlama geldiğini incelemek gerekir. Burada modern sözcüğü değişime uğrar, ‘post’ ön takısı İngilizce’de ‘after’ yani -den sonra anlamını değil de- den esinlenerek veya -den itibaren anlamını taşır; kısaca modern sözcüğünün anlamını modernden esinlenerek veya modernden itibaren değişime uğratar. İzm eki bağlandığı sözcüğü bir düşünce veya sanat akımı olduğunu gösterdiği için modern sözcüğü artık bu çağa ait anlamında değil bir sanat ve düşünce akımı anlamında kullanılacaktır. Böylece yazımıza postmodernizmi modernizmden esinlenen ancak ondan farklılıklar gösteren bir sanat düşün akımıdır diye tanımlayarak başlayabiliriz.”³

Ayrıca bu konularda bir çok araştırma ve yazı yazar Gürsel Aytaç “Çağdaş Edebiyat” adlı yazısında modernizm-çağdaş edebiyat ve postmodernizm arasındaki ilgiyi anlatırken, yazısının bir yerinde: “Çağdaş kavramından yola çıkalım. Nedir çağdaş? Aynı çağı paylaştığımız, bizim çağımızda demektir çağdaş. Çok geniş anlamıyla bütün bir yirminci yüzyıldır bu, edebiyat tarihinin dönemleri, asırları düşünüldüğünde. Alman edebiyatı biliminde modern terimi yaygın, çağdaş sıfatı için. Çağdaşın geçirdiği zaman yelpazesini bir parça daraltmak için yaşadığımız son yılları ele almak istediğimizde bugünün edebiyatı söz konusu oluyor ki ona da batı edebiyatlarında yaygın bir terimle postmodern deniyor, yani modern sonrası.”⁴

Postmodernizm, modern sonrası olarak kabul edildiğinden, postmodernizmi anlayabilmek için modernizm ve modernleşmenin ne olduğunu anlamamız gerekmektedir. Fikir ve düşünce adamları modernizm, genel olarak şu şekilde tanımlayıp anlatmaktadırlar: Modern, klasik olarak, zamanın aşındırmadığı, şimdiden bulunup, şimdinin çok ötesinde olandır. Dolayısıyla, modernizm, zamanla yarışmayan, ancak onun çok ötesinde bulunan, zamana ayak uydurmak bir yana, yeninin bütün ipuçlarını içinde barındıran demektir. Modernizme göre insan, sadece aklıyla mutlu olacak, böylece özgürlük ve mutluluğu tadacaktır. Modernizmde savunulan ve topuma sunulan akıldır. İnsan yalnız akıl ile ilerleyip yol almaya başlar. Modernizm, ayrıca geleneklerin normalleştirici tavırlarına da başkaldırır.

Modernizmin tanımındaki bu kesin fikir ve bilgilere rağmen, postmodernizm hakkında kesin bir tanım yapılamamaktadır. Bu konuda geniş araştırma yapıp yazılar yazan bazı bilim ve fikir adamlarının görüşleri, postmodernizmin kesin tanımını yapılmayacağını ortaya koymaktadır.

² İnal, Gülseli, “Türk Edebiyatında Gelenek ve Kopma”, *Littera Edebiyat Yazıları*, C. 3, 1992, s. 218

³ Mentese, Öya Batum, “Modernizmden Postmodernizme”, *Littera Edebiyat Yazıları*, C. 3, 1992, s. 217

⁴ Aytaç, Gürsel, “Çağdaş Edebiyat” *Gündoğan Edebiyat*, C.2, S. 6, Bahar 1993 s. 113

Jean François Lyotad, Mart 1985'te Paris'te düzenlediği bilgisayar teknoloji-si ile önemli bir hesaplaşmayı dile getiren "İmmateriax" (maddesizler) servisi ve etkinlikleri sırasında kendisine sorulan Postmodern nedir? sorusuna şu cevabı vermiştir: "Gerçi ne olduğunu anlamaya çalışıyorum, ama bilmiyorum. Bu konudaki tartışma daha yeni başlıyor. Tıpkı aydınlanma ile olduğu gibi. Tartışma, konu kapanmadan bitecek."⁵

Hasan Bülent Kahraman ise: "Postmodernizm, Batı toplumlarının var olan konumunun gerek toplumsal değişkenler, gerekse ürettiği bilinç açısından irdelediği yeni bir toplum kuramıdır."⁶ demektedir.

Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde: "Postmodernizm, hem modernizmin devamı hem de alışılmış modernizm biçimlerinden kopuştur." şeklinde tanımlanırken, Magille: "Postmodernizm İkinci Dünya Savaşı sonrasını kapsar; modernizmin yerinden edilmişlik, yabancılaşma ve bireysel algıya dönmek eğilimlerini daha da kesinleştirir; moderncilerin gözlemlediği düzensiz dünya "kaos" Postmoderncilerin çıkış noktasıdır. Modern ve Postmodern ayırım sorunlu bir konudur." diyor ve İhab Hasan da: "Postmodern ruh, büyük modernist yapıtların içinde çöreklenmiş olarak yatıyor." Bir başkası yani Eagleton ise: "Postmodern kültür yirminci yüzyılın devrimci öncülüğününün parodisinden başka bir şey değil. Çünkü Postmodernizm modernin arayışını terk etmiş, birincil huzursuz olabileceği yerde vurdumduymaz bir bilinç huzuru bulmuştur."⁷ demektir.

Ünsal Okay: "Postmodernizm burjuva aktivizmindeki İronin bir türevidir" şeklinde tanımlarken; Mehmet Ergüven'de: "**Postmodernizm Yaşadığımız Hayata Tıpatıp Uyuyor**" yazısında bu tanım karmaşıklığının fazla önemli olmadığını vurgulamakta ve biraz da tenkit eder gibi görünerek şu yorumu yapmaktadır: "İşte bu ülke de (yani Amerika'da) herkes Postmodernizmi konuşuyor artık: gerçi kimse kesin bir tanımını yapamıyor ama hiç önemi yok bunun, gündemde bir tek o var ya, biz de çağdaş insanlar olarak kulak kabartıp payımıza düşeni almaya çalışmalıyız hemen yoksa çağ olup Amerika'dan önce kendi ülkemizin sanatçıları tarafından topyekün lanetleniriz Alimallah!"⁸

Değişken bir yapıya sahip olan Postmodernizm hakkında bir çok düşünür gibi Behler de Postmodernizmin tek bir tanımını yapmaktan çekinerek birbirini tamamlayan ya da birbirine seçenek olabilecek altı anlam ve yorum yaparak bu konudaki düşüncelerini anlatmaya çalışıyor: "1-Modern en son olanıdır. Bu tanıma göre modern sonrası olamaz ve Postmodern bu paradoksun bilincindedir. 2- Postmodern sonrası olamaz ve Postmodern yeni bir çağ değil modernin devamıdır, modern hem eleştirinin kendisidir hem de eleştirilen durumdadır. 3- Postmodern bütün modernci görüşlerin tükendiği durum olarak görülebilir. 4- Postmodern, bütüncül doğru anlayışının yadsınmasıdır, köktenci ve düşünsel çoğunculuktur. 5- Tarihsel açıdan, Postmodern Hegel'in yadsınması Niezhe'nin perspektif anlayışına uyumdur. 6-

⁵ Özcan, Enver, "Önay Sözer ile Postmodernizm Üzerine" *Varlık Dergisi*, Kasım 1992, s.113

⁶ Kahraman, Hasan Bülent, *Varlık Dergisi*, Kasım 1992, s. 12

⁷ Bezel, Nail, "Modernizm ve Postmodernizm", *Littera Edebiyat Yazıları*, C. 3, 1992 s. 262-263.

⁸ Ergüven, Mehmet, "Postmodernizm Yaşadığımız Hayata Tıpatıp Uyuyor", *Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, Kasım 1990, s. 5-10

Postmodernizm dilde belirtilen (singi fier ve singi fied) arasındaki bağın çözüldüğü dönemdir.” Esteinsson ise: “Şunu demek geliyor insanın içinden: Bu son gelişmenin belirleyici özelliği bir Postmodern çağda olduğumuzdur. Ama belki de Postmodernizm diye bir şey yoktur. Bir Postmodernizmin olmayışı belki de Postmodern çağın belirleyici özelliğidir.”⁹ demektedir.

Netice olarak Postmodernizm; bilmediği bilemeyeceği bir gerçeği açıklamak, öğretmek ve anlatmak istemez. Onun amacı her türlü yöntemi kullanarak metinde anlam boşlukları, suskunluklar oluşturmak ve bu yolla gerçek olan değişmeyi, belirsizliği ve farklı olmayı okurlarına aktarmaktır. Ayrıca şaşırtmaca, işaretleri kasten yanlış yere koyma, yazılanlar arasında boşluklar bırakma, yaşanılmayanları moda olarak gösterme, fazla düşünmeyi filozof gösterme, hisleri öldürme yazıdaki bütün üslupları bozma gibi özellikler de postmodernizmin özelliklerindedir. Dolayısıyla her şeyde farklı olma, farklılığa öncelik verme, tüm tabuları kaldırma, tüm değerleri sorgulama, yeni problemler üretme ve bunları yaparken de yerine herhangi bir çözüm önermeme gibi özellikler de postmodernizmin getirdiği yeniliklerdendir. Görüldüğü gibi, bu özellikleri taşıyan postmodernizmin kesin ve net bir tanımının yapılması şimdilik oldukça zor görünmektedir.

Bütün bu yazılanlardan anlaşılıyor ki, postmodernizmin ne olduğu tam olarak anlaşılıp tanımlanamamış ancak özellikleri hakkında bilgiler verilip yorumlar yapılmıştır. Herkese göre farklı tanımlanıp yorumlanmaya açık bir akım olan Postmodernizm, değişken ve karmaşık yapısı devam ettikçe bu farklı tanımlar da –zannedirim- devam edecektir.

⁹ Bezel, Nail “Modernizm ve Postmodernizm”, *Littera Edebiyat Yazıları*, C. 3, 1992, s. 216